

MENEKÜLÉS A HARCTÉREN

Írta: Gallina Frigyes dr., főjegyző.

Ez a könyv sokoldalú képét adja a polgári lakosság menekülésének. Én azt kívánnám rajzolni: milyen volt a menekülés a hadseregnél.

* * *

Orosz területen, Baranovicsitól északra voltak a hadállásaink. A Szervecs folyó szelíden kanyargó völgye szelte ketté a német és orosz gyalogsági vonalakat. A völgyet szegélyező végtelen erdő-ségek szélén a tüzérség. A mi tizenötös mozsaraink — a negyven kilométernyi fronton az egyetlen nehéz üteg — beékelve az erdő egyik lankásabb oldalán.

A hosszú álló harc alatt a gyalogsági és tüzérségi állásokat is annyira kiképeztük a technika minden eszközével, hogy az áttörési kísérleteket csírájukban el tudtuk nyomni. Hús- és helyenként harmincszoros drótakadályok, aknavetők, lángszórók, keresztetni tudó gépfegyverek, vasbetonból épült megfigyelőhelyek: mind növelték biztonságérzetünket.

Nehéz ütegünk ágyúi a repülőkhöz ellen is jól leplezve, telefonösszeköttetésünk a gyalogsággal jól kiépítve, a nehéz fogatok és háttas lovaink egy domboldalba, szellőző-aknákkal ellátottan, beásva, azt hittük: kizárnak minden meglepetést.

... És mégis!... És nem is egyszer!...

igxó. junius... Pokoli hőség. Perzselő nyár. Gondtalan, csaknem elfásult életet éltünk. A naponta leváltott megfigyelő kivételével, mi tiszték, csak az estebédnél voltunk együtt teljes számban, mert elvégre napközben mégis csak akadt valami tennivalónk. Ki az ágyúknál, ki a lovaknál, ki a legénységgel volt elfoglalva. Este azután együvé kerültünk a mélyen földbe ásott tiszti étkezőben. Parancsnokunk egy volt dragonyos, most tüzérkapitány. Cseh. Nagyhangú. Jóindulatú, nagyon »fess«, de gyáva fickó, ő volt az egyetlen tényleges tiszt az ütegnél, a többi hat valamennyi tartalékos és egyetlen kadett.

Már az étkezés előtt vágni lehetett a füstöt. A folyton szóló grammofontól nem értettük egymás szavát. A szakácsok és a felszolgáló tiszti legények sűrögtek-forogtak... Nagy óvatossággal terítették, hogy meg ne zavarják az elmerült sakkozókat, akiktől nem egyszer a leghihetlenebb gorombaságokat kellett nemcsak zsebrevágniok, de meg is köszönniök... Egy ilyen estén alig hogy elhelyezkedtünk, a zászlós parancsot kapott: nézze meg az ágyúkat, hogy be vannak-e igázítva az éjszakai célpontokra.

— Igenis, kapitány úr!

Felkel, kimegy ... Egy perc múltán óriási detonáció s a következő percben szegény zászlósnk fejfel lefelé gurul vagy húsz lépcsőfokon vissza ...

— Alázatosan jelentem, megsebesültem.

Óriási kacagás. Hogyisne? Jó lenne egy kicsit hazamenni, kórházban, fehér ágyban heverészni, szép ápolónókkal tereferálni, hősködni.. Talán még kitüntetést is kapni rettenthetetlen bátorságodért?!

A zászlós elszégyelte magát, zavartan dadogott valamit, hogy szentül hitte megsebesülését. Azután leült a helyére, folytatta a vacsoráját. De amint kissé előrehajolt, a hátán tenyéryi piros foltot vettem észre.

— Gratulálok, te mégis csak megsebesültél. Le a blúzzal. Óriási szerencséd van.

Zászlósnk egy óra múltán már kiszalmázott kocsiban, hasra fekve utazott a hét kilométerre fekvő Mipaki nevű orosz faluba, ahol első egészségügyi állomásunk volt...

1916. *julius*... Napjaink már nem olyan egyhangúak. Minduntalan adódik valami hír, amelyet bőven lehet magyarázgatni. Az éjszakánként egyesével átszökő oroszok valamennyien közeli támadást jeleztek. A Höfer-jelentések hangjából is erre következettünk és megfigyelőink ugyancsak bizonyos fészkelődés jeleit látták a túlsó oldalakon. Fogataink és háts lovaink felsőbb, jobban mondva: *hátsóbb* rendeletre (mert a parancsokat úgy negyven kilométerrel a hátunk mögül kaptuk) már napok óta állandóan szerszámozva és nyergeivé voltak... De nem hittünk semmi komoly veszedelemben... Ha támadnak, majd visszaverjük őket, mint máskor...

Kapitányunknak volt a legmélyebb és legbiztosabb fedezéke. S amikor a hatodik *theás rum* után mély álomra hajtotta fejét, utána mi is átbújtunk lakásainkba. Közben pár pillantást vetettünk a felhőtlenül csillagzó égboltra. Hogy a lét és nemlét között ne legyen hirtelen az átmenet, szokásom szerint még pár lapot olvastam. A szempilláim nehezedtek s lassacskán kicsúszott kezemből a könyv ... De lódobogás riaszt fel... Majd ágyú tűz, közelebbi ágyútűz ... pergőtűz ...

Megkezdődött a nagy Brussilov-offenzíva!...

A másnap déli órákig tartott a földrengés. A nehéz orosz ütegek pozdorjává lőtték drótakadályainkat... Pár perces halálós csend után pedig megindult a nyári záporhoz hasonló gyalogsági tűz és támadás.

Ebbe már mi is belebömböltünk. Eleinte egységes vezénylet mellett negyven ágyú tűzét zúdítottuk az alig nyolcszáz méter széles szakaszon sűrű rajokban előrenyomuló orosz gyalogságra ... Dante infernoja támadt fel körülöttünk ... A pillanatra sem szünő, süvítő golyózapor, a géppuskák kattogása, az aknavetők dünyögése s a mi komoly bombázásunk mellett a kisebb ágyúk sikolya

fél óra alatt sükké tett mindnyájunkat... A füsttől pedig nem láttunk, csak pár lépésnyire.

És ebből a nagyszerű koncertből hirtelen ki kellett lépünk. Telefonunk ugyanis felmondta a szolgálatot, a szétlőtt vezetékek helyreállítására kiküldött hadnagyunk pedig öt perc múltán azzal a jelentéssel jött vissza, hogy a beomlott összekötő árkokban képtelen előremenni, a mi gyalogosainkat oroszokkal vegyesen látja az erdőben menekülni s ebből frontunk áttörését kell következtetnie. Ezért nem lát más teendőt, mint a menekülést. Mivel pedig ezt a jelentést a legénység hallatára tette meg, kezdett bomladozni a rend és pillanatnyi pánik állott be, ami veszedelmesebb minden pergőtűznél.

Kapitányunk nem található. Az egyik tűzmester jelentése szerint pár emberével megugrott.

Gyors tanácskozás. Határozat: visszavonulás. Visszavonulás, nehéz üteggel, tűzben, homokos terepen ...

Hamarosan előléptettük egymást. Első tiszt lettem s ezt azzal jelentettem be a legénységnek, hogy aki parancs nélkül egy lépést is elmozdul a helyéről, azonnal lelövöm ... Már esteledett és sok szembogár csillogását láttam csak erélyes felléptemre felém irányulni.

Amint az első ágyú kigördült az erdőből, mintha megnyugvás lett volna észlelhető. Az ágyúk egyenkint vágóban mennek az első dombig, a domb fedezete alatt átválthatnak ügetésbe s ha elérik a moszkvai nagy országutat, lépésben mennek további parancsig.

A tisztek maradnak utoljára. A folytonos ágyútűzben menekülő ütegünkben egy tűzérünknek egy srapelhüvely lecsapta jobb karját, más emberünket gyalogsági golyó ért. .. A súlyos sebesült lekúszott a magas rozsvetésbe, a másik kitartott velünk . .. Mikor a nagy országútra kiértünk, a seregszemle kerek húsz emberünk hiányát konstataulta. Ezek közül még az éj folyamán előkerült a fele, a másik fele eltűnt.

Pontban éjfélkor álltunk meg. Visszaküldött lovasaink még hajnal előtt azt az egybehangzó jelentést hozták, hogy erős ellen-támadás készülődik a mi csapataink részéről. S csakugyan: alig hajnalodott, már lépésről-lépésre szorították vissza a tűzbe vont német tartalékok az előretört ellenséget. A mi ütegünk is már a kora reggeli órákban újra munkába látott s erősen támogatta az előnyomuló gyalogságot.

Óvatosan előbbre vonulva, délután igen jó állást találtunk, ahonnan egész éjjel szórtuk az ekrazitot. S amikor harmadnap hurrá kiáltások jelezték vonalaink visszafoglalását, egymást öelve és sapkáinkat magasra dobálva ünnepeltük a német csapatok vitézségét s a mieink kitartó hősiességét.

... Utóbb értesültünk, hogy kapitányunk a messze távolban tanyázó ezredparancsnokságnál jelentkezett, később pedig megtört idegei gyógyítására egy csehországi szanatóriumba vonult.. .

Az éj leple alatt visszamentünk régi állásunkba. Nem tudom,

hogy honnan és miképpen jutottunk hozzá, de az bizonyos, hogy akkor éjszaka egy egész kocsiderék tojáskonyak fogyott el áldomásul ...

* * *

Lássuk: mi történt ezalatt a másik oldalon.

Ennek leghűbb képét festi az a június 15-től július 13-ig vezetett napló, melyet egy elesett tejfelesképű orosz gépfegyver-osztag parancsnok zsebében találtunk ... A napló néhány lapjának ez a szószerint való fordítása:

1916. *junius.* .. Tegnap este érkeztünk meg a Marlaschi melletti erdőbe. Rettentő hőség és por. Az erdő egy része égett... Már halljuk az ágyúdörgést és látjuk a kifeszített léggömböket. Azt hiszem, vasárnap van. A tüzérségi előkészítés javában folyik. A hangulat igen jó és harcrakész. Leírhatatlan pergőtűz. Világító-rakéták, villámlás, teljesen derült, tiszta égbolt alatt. Aludni lehetetlen. Az árkokban összegyűlt legénységnek Odysseusból mesélek.

Készen tartjuk a gáz-álarcokat. Mindenütt erős pyroxilin szag. A golyók úgy röpködnek, mint a méhek ... Az I. ezred parancsnoka elesett... Csapataink áttörték a német vonalakat, mivel azonban tartalékunk késett, hamarosan vissza kellett vonulnunk állásainkba ...

Az éj alatt az árkok megteltek sebesültekkel és halottakkal, annyira, hogy a támadásra menőknek hullák hegyein kellett át-gázolniuk, akiknek hátán olyan utat jártak, hogy itt is, ott is látni lehetett a kitaposott hátgerinc-csontokat... Minden út és a mező is telve halottakkal és sebesültekkel... Az ütegek szünet nélkül dörögtek, úgy hogy a folytonos villanástól az utat is többször élt-vestettük. Tüzérek, kozákok, betegvivők, gyalogosok, hidászok össze-vissza szaladgálnak ... Káromkodás, jajgatás ... A srapsap-nelek és rakéták között már alig tudok hová menni... Csak lefeküdni volna jó, — bárhová... Végre betévedtem egy tisztí fedezékbe s a folyton hulló lövegek robbanására össze-összerándultam. Óriási veszteségeinkről hallok ...

jpzó. julius. .. Nem találom a parancsnokomat. A legnagyobb tűzben igyekszem az embereimmel előre jutni. Közben egyes nehéz gránátok éppen az árkokba csapódnak le s robbanásuk feldobja a sebesülteket és halottakat. Az első vonalat teljesen beburkolja a füst... A nap még nem ment le... A hozzám tartozókra, Révaira és boldog gyermekkoromra gondolok.

... Csetlünk-botlunk a szétlőtt telefondrótok és akadályok között. Ugrálunk árkokon és halottakon át. Lassan megered az eső. Belátom, hogy lehetetlen egy helyben maradni és azzal fordulok embereimhez: Testvérek, ne féljete, nem foglak elhagyni titeket soha ... Úgy segítsen meg az Isten!

... Az eső folyton erősödik. Az ágyúdörgés szünet nélkül tart. Egyik villámlás a másik után, az ember a maga szavát sem érti. Buzdítom a legénységet, hogy mire: azt magam sem tudom. Nyilván semmire, mert magam az összeesésig fáradt vagyok.

... A villámlás fényénél látjuk, hogy mindenki igyekszik magát beásni. Lehajolva, csúszva-mászva végre elérjük a németek drótakadályait, amelyeket tüzérésünk legnagyobbbrészt szétlőtt. Amint a fényszórók világításába esünk, le kell feküdnünk. Én egy hulla mellé kerültem. Rémes érzés.

.. Most visszafelé kúszunk és egy gránát-tölcsérbe jutunk. Mit kellene tennem, hogy megmentsem embereimet? ... Mind csak azt parancsolom, hogy legyenek nyugodtak, ne ordítozzanak és óvatosan állítsák fel gépfegyverünket. De legnagyobb megdöbbenésünkre a gépfegyver annyira tele van porral, sárral, piszokkal, hogy nem lehet működésbe hozni...

... Óvatosan kikémlelek a gránát-lukból, de rettenve búvok vissza, mert németeket látok előrejönni... Jönnek, bizonyosan azért, hogy minket foglyul ejtsenek. Előkaptam revolveremet és megparancsoltam embereimnek, hogy egyenkint másszanak vissza. Ez szerencsésen sikerült is...

... Futva rohantunk visszafelé, a mieinkhez. De egy hátsó kordonon túl nem engedtek bennünket, azzal, hogy ezt a vonalat csak súlyosan sebesültek léphetik át. Senki sem hitte el, hogy tiszt vagyok, annyira piszkos és sáros vagyok.

... Napkeltekor megkíséréltem ismét előre jutni. Embereim azonban nagyon nyomott hangulatban voltak. Most láttuk csak, hogy egyik derék altisztünk az éj folyamán elesett, egy másik pedig súlyosan megsebesült. Sokakat a gáz mérgezett meg... Estig bolyongtunk árkon-bokron át. Este nagy zivatar támadt. Fákat tépett ki, embereket és lovakat sodort tova. Mindenütt kiabálás, kétségbeesett nyögés és változatlan tűz.

... A németektől elvett árkokban ülünk. Rettenetes dolgokon vagyunk túl... ha ugyan túl vagyunk... Az ellenség egész éjen át nehéz tüzéréssével dolgozott s minden pillanatban vártuk a halálunkat. Embereimmel az árkokban fekvő halottakat kihordjuk a kidült fák lombjai alá.

... Közülünk sokan betegek ... Embereim nagyon figyelmesek velem szemben. Ma is, amikor az ellenséges tűz erősödött, kérve-kértek, hogy bújjak el a fedezékben ... De minél jobban kérnek, annál szívesebben maradok velük ... Meddig még? ...

... A nagy kérdésre már nincs válasz írva. A napló itt félbeszakadt, mint ahogyan félbetörik az üzött-hajszolt élet, mely nem tud már az üldöző végzet elől tovább menekedni...

A napló írójára véget ért a nagy hallali... És zavarhatatlan csendbe halt el ezernyi-ezrek gyötrődő sóhajtása is...

De az emlékezés vissza-visszajár és az idők lepergett homokjából apránként összeépíti a *történet* kőlapjait..